

Motion till riksdagen 2025/26:4136

av Teresa Carvalho m.fl. (S)

med anledning av prop. 2025/26:246 Skärpta regler för unga lagöverträdare

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens förslag i de delar det avser en sänkning av straffbarhetsåldern till 13 år.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag som innebär att straffbarhetsåldern tillfälligt bestäms till 14 år för brott med minimistraff om fängelse i fyra år eller mer, för att sedan utvärderas, och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I propositionen föreslår regeringen bl.a. att straffbarhetsåldern sänks till 13 år för allvarliga brott under en period om fem år, att ungdomsreduktionen avskaffas för unga myndiga (18–20 år), att ungdomsreduktionen minskas och straffmaximum höjs för lagöverträdare under 18 år samt att påföljden ungdomsövervakning skärps. Lagändringarna föreslås, i allt väsentligt, träda i kraft den 2 augusti 2026.

Socialdemokraterna ställer sig bakom regeringens proposition, utom vad gäller den tillfälliga sänkningen av straffbarhetsåldern till 13 år. I denna del bör propositionen avslås och regeringen i stället återkomma till riksdagen med ett förslag där straffbarhetsåldern, under en femårsperiod, sänks till 14 år för att sedan utvärderas.

En växande gängkriminalitet med allt yngre utförare

Sverige har en växande gängkriminalitet där våldet blir allt grövre och de kriminella allt yngre. Utvecklingen skiljer sig från övrig brottslighet i samhället som inte ökat på samma sätt. Gängkriminaliteten och den bakomliggande organiserade brottsligheten har utvecklats till ett systemhotande samhällsproblem där allt fokus nu måste ligga på att vända utvecklingen.

Till följd av framför allt polisens insatser har de gängkriminella under de senaste åren ändrat sina arbetsmetoder. Detta har inneburit att våldet delvis bytt karaktär. Antalet skjutningar har minskat samtidigt som antalet sprängningar och brandattacker ökat. Gängen har också i allt högre grad riktat in sig på att utföra sina dåd genom att rekrytera barn och ungdomar. *Crime-as-a-service* har blivit ett digitalt fenomen där våldsdåd annonseras, koordineras och förmedlas via digitala plattformar, och de rekryterade är oftast unga. Denna utveckling är oerhört skrämmande, inte minst på grund av sin omfattning. Av Åklagarmyndighetens statistik framgår att 173 personer under 15 år var misstänkta för inblandning i mord under 2025. Motsvarande siffra för 2019 var 12 personer. För vissa andra brott, som sprängningar och brandattacker, ser utvecklingen än värre ut.

Att vända utvecklingen kräver ett helhetsperspektiv

Under såväl föregående som nuvarande mandatperiod har en lång rad reformer genomförts för att stärka samhällets *brottsbekämpande* förmåga. Myndigheterna har t.ex. fått kraftigt utökade resurser och nya rättsliga möjligheter till övervakning, hemlig avlyssning och dataavläsning. Allt detta är viktiga åtgärder som Socialdemokraterna tagit initiativ till, drivit och också röstat för i riksdagen.

När det gäller det *brottsförebyggande* arbetet har tyvärr samma breda politiska stöd saknats. Sverige har under de senaste åren blivit både mer ojämlikt och segregerat samtidigt som nationellt ledarskap saknats vad gäller samordnat brottsförebyggande arbete. På lokal nivå har mandatperioden präglats av nedskärningar och besparingar där kommuner tvingats välja mellan att prioritera förebyggande insatser inom skola, socialtjänst eller ungas fritid. Till skillnad från på det brottsbekämpande området så har också det rättsliga reformtempot varit lågt och viktiga reformer uteblivit. Det har blivit smärtsamt tydligt att det brottsförebyggande arbetet är och har varit regeringens *blinda fläck*, både vad gäller kunskap och engagemang.

Vi socialdemokrater har under mandatperioden omprövat vår politik på en rad områden, inte minst vad gäller migrations- och kriminalpolitiken. Arbetet mot gängkriminaliteten och den bakomliggande organiserade brottsligheten har prioriterats och vi har presenterat ett stort antal nya såväl brottsbekämpande som brottsförebyggande förslag och reformer. Ska utvecklingen på riktigt vända, är ett sådant helhetsperspektiv nödvändigt.

Barn och unga som begår grov brottslighet

Även om samhället i första hand givetvis ska förebygga den typen av grov kriminalitet som vi sett de senaste åren så behöver det finnas verkningsfulla påföljder för de ungdomar som alltjämt väljer att begå sådana handlingar. Sådana åtgärder ska vara utformade efter vad som bäst leder till att den dömda väljer en ny livsbana.

Här har den nuvarande påföljden, *sluten ungdomsvård* inom Statens institutionsstyrelse (Sis), under lång tid tyvärr uppvisat brister. Uppemot 90 procent av de som avtjänat påföljden återfaller i kriminalitet samtidigt som Sis har haft svårt att upprätthålla säkerheten i takt med att gängens våldskapital ökat. Allt längre strafftider har dessutom lett till ett större åldersspann bland de intagna ungdomarna, vilket har påverkat verksamheten negativt och ökat riskerna för att äldre rekryterar yngre.

I grunden handlar det om att Sis uppdrag är ett annat än att verkställa påföljder för kriminella. På de 22 särskilda ungdomshem som myndigheten driver har endast en liten andel ungdomar varit dömda. Den stora majoriteten är barn och ungdomar med helt annan problematik och andra behov. Att gruppen dömda ungdomar vuxit kraftigt de senaste åren, från 55 personer 2022 till 259 personer 2025, har dessutom inneburit att dessa andra grupper av ungdomar drabbats.

Mot denna bakgrund tog den tidigare, socialdemokratiskt ledda, regeringen initiativ till en översyn av de frihetsberövande påföljderna för unga. Utredningen presenterade sina förslag i augusti 2023, vilket legat till grund för den stora ansvarsförändring som just nu genomförs. Förändringen innebär att påföljden slutna ungdomsvård inom Sis utmönstras och ersätts med fängelse vid särskilda enheter inom Kriminalvården.¹

Socialdemokraterna står i grunden bakom denna ansvarsförändring.

Frågan om straffbarhetsåldern

En fråga som hänger nära samman med ovan beskrivna ansvarsförändring, från Sis till Kriminalvården, är vid vilken ålder man ska kunna dömas till ansvar för brott. Sedan mycket lång tid gäller i Sverige att barn under 15 år inte är straffmyndiga, vilket innebär att de förvisso kan begå brottsliga handlingar, men inte dömas till påföljd. Åldersgränsen vilar i grunden på två skilda resonemang, dels en *principiell* uppfattning om när man som människa anses ha förmågan att ta ansvar för sina handlingar, dels mer *praktiskt* vad som är bra och verkningsfull vård för dessa barn.

I dag, när Sis har ansvaret för den slutna ungdomsvården, vårdas den som är över 15 år och t.ex. begått ett kontraktsmord inom samma verksamhet som den som är under 15 år, och begått samma gärning men inte kunnat dömas. Den minderårige placeras då på Sis särskilda ungdomshem med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I och med att Kriminalvården nu tar över ansvaret för de dömda ungdomarna blir straffbarhetsåldern i praktiken gränsen för vilka ungdomar som ska omfattas av vilken myndighets ansvar och verksamhet.

Regeringen tillsatte i juli 2023 en utredning för att bl.a. se över frågan om straffbarhetsåldern. Utredningen lämnade sina förslag i januari 2025 och föreslog då att straffbarhetsåldern tillfälligt, under en femårsperiod, borde sänkas till 14 år för de allvarligaste brotten och sedan utvärderas.² Det handlar då om grov kriminalitet med minimistraff om fängelse i fyra år eller mer. Dessa brott utreds redan i dag ofta inom ramen för det som kallas *bevistalan* där skuldfrågan utreds och prövas i domstol men påföljd inte döms ut.

Socialdemokraterna anser att utredningen gjort ett bra arbete, kring en mycket svår fråga. Mot bakgrund av den ansvarsförändring som genomförs från Sis till Kriminalvården finns anledning att tillfälligt pröva att låta de 14-åringar som begår grov kriminalitet också omfattas av den nya ordningen och kunna dömas till påföljd inom Kriminalvården. Efter fem år kan sedan denna omläggning utvärderas.

Socialdemokraterna vill understryka att detta endast gäller ungdomar som begår allvarlig brottslighet. I normalfallet anser vi att dagens straffbarhetsålder om 15 år är väl avvägd.

¹ Se prop. 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga.

² Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11).

Regeringen följer inte sin egen utredning

Mot bakgrund av frågans både principiella och praktiska komplexitet är det anmärkningsvärt att regeringen nu valt att justera utredningens förslag och i stället för en tillfällig sänkning av straffbarhetsåldern till 14 år föreslå en tillfällig sänkning till 13 år. Även detta alternativ utreddes nämligen av utredningen, men avfärdades. Det handlar då inte minst om det principiella skälet för valet av straffbarhetsålder, dvs. när man som människa kan anses ha förmågan att ta ansvar för sina handlingar. Även om barn är mycket olika när det kommer till utveckling och mognad så går det en gräns någonstans och under 14 år är att gå för långt. Utredningen ansåg inte att det framkommit något som gav skäl att välja en så låg straffbarhetsålder ens för de allra allvarligaste brotten. Man hänvisade också till att 14 år är den vanligaste och internationellt accepterade åldern för straffbarhet samt att den internationella s.k. barnrättskommittén uttalat att straffbarhetsåldern bör vara minst 14 år. Mot bakgrund av Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen såg utredningen det som uteslutet att låta den nya regleringen gälla för en lägre ålder än 14 år.

Socialdemokraterna anser att det finns skäl att lyssna till regeringens expertutredning. Därmed bör propositionen i denna del avslås och regeringen i stället återkomma till riksdagen med ett förslag där straffbarhetsåldern, under en femårsperiod, sänks till 14 år för att sedan utvärderas.

Teresa Carvalho (S)

Heléne Björklund (S)

Anna Wallentheim (S)

Sanna Backeskog (S)

Petter Löberg (S)

Mattias Vepsä (S)

Lars Isacsson (S)